

Исламизација као чинилац албанизације на просторима претходне Југославије

УДК 297:323.1](497.1)

Проф. др Миролуб Јевтић

Чињеница да на крају 20. века Шиптари чине већину становништва на Космету, у Улцињу и западној Македонији није довољна за решавање спорова између народа на том простору, нити се може узимати као основ за право на отцепљење.

У вези с тим, аутор објашњава да је албанизација тих простора настала као последица насилне окупације Албанаца, који су, као муслимани, били носиоци суверенитета у религиозној исламској држави какво је било Османско царство.

Наиме, само захваљујући чињеници да су постали муслимани Албанци су могли да се наметну као господари, јер су, у суштини били колаборационисти окупатора, али су, према исламској политичкој теорији о правној једнакости свих муслимана, третирани као етнички Турци. Према томе, сматра аутор, ако су се земаља у којима сада чине већину докопали силом, нормално је да на њих немају права. У тексту се, у вези с тим, доказује да се садашњи бунт не може одвојити од ислама и да, самим тим, поново негира савремено међународно право и поредак заснован на Повељи Уједињених нација. Јер, остварење циљева шиптарског сецесионистичког покрета довело би не само до рушења граница у Европи него и до разбијања Албаније по конфесионалним основама, што би значило трајно жариште нестабилности које би угрожавало европски мир, мултиетничност, мултирелигиозност и права човека, а тај простор би био *placдарат* за продор исламског фундаментализма у Европу.

Албанизовање или шиптаризовање словенског етничког простора чињеница је коју потврђују сви историјски извори од тренутка када су Шиптари почели да прелазе на ислам. Тако се тај процес на словенским просторима – у Македонији, Србији и Зети, јер у то време највећи део онога што се сада назива Црном Гором није улазио у те географске и административне просторе,¹ не може одвојити од исламизације. Реч је, наиме, о томе да је држава која је освојила и потчинила својој власти садашњу Србију, Црну Гору и Македонију била организована на исламским основама:² била је васељенски исламски халифат. Како вели познати турски историчар Халил Иналцик: „Газа – свети рат био је као идеал значајан чинилац у оснивању и развоју османске државе. Друштво

¹ О ширењу имена Црна Гора и настанку тога појма видети у: *Историја српског народа*, Београд, 1994, II издање.

² *Историја народа Југославије*, II, Загреб, 1959, стр. 13. „Инвизија на европско тло извршена је у знаку борбе против невјерника, а власт над покореним се одржавала такођер у име ислама“.

у тим крајевима се саобразило са посебном културом и било прожето идеологијом непрекидног светог рата и несусталог ширења дар ал ислама (земља ислама, тј. држава у којој се влада по исламским прописима, прим. М. Ј.), све док не обухвати читав свет³. Власт на запоседнутим територијама је успостављена на основу шерифатског права, тј. на правним нормама заснованим на Курану. Од њих је за освајање „неверничких земаља“ била најзначајнија она која је произилазила из следећег куранског ајета, тј. целовите мисли: „Борите се против оних којима је дата Књига а који не вјерују ни у Алаха ни у онај свијет, не сматрају забрањеним оно што Алах и Његов Посланик забрањују и не исповједају истинску вјеру, све док не дају главарину послушно и смјерно“⁴. На основу тог ајета немуслиманима се наметао порез по глави, тј. главарина или *џизја*, коју су плаћали само они који не исповедају ислам. Тај порез је, како вели Мавереди, један од најзначајнијих исламских правних и политичких теоретичара, „израз ниже вредности и понижености немуслимана“ све док сами не одлуче да га се ослободе прелазећи на ислам.⁵

За разумевање укупних шиптарско-словенских односа веома је важан исламски став према нацији. Наиме, ислам не признаје и не познаје појам нације у досадашњем европском смислу. За ислам се читав људски род дели према припадности одређеној вери. Постоје муслимани као носиоци праве вере, затим монотеисти, у које се убрајају хришћани и неки други, онда политеисти или *мушрици* и, на крају, неверници или *кафири*, што је на нашим просторима добило форму *џаур* или *џафир*.⁶ Сви муслимани, без разлике, чине једну заједницу – *уму*. То је верско-политичка заједница која се управља шерифатом. Међу њима – ни формално, ни стварно – не сме бити разлике. Та заједница се, како вели Иналдик, налази у сталном рату чији је циљ да ослободи друге народе заблуде да има другог бога осим Алаха и непоштовања чињенице да је Мухамед његов посланик.⁷ Према томе, сваки рат који муслимани воде у том смислу јесте борба за остваривање доброг дела, јер треба да изведу на прави пут оне који су залутали. Та чињеница се и сада узима у озбир у пракси и теорији у исламским земљама, а о томе се мало зна. На пример, у билтену Центра за културу међународне организације Исламске конференције пише: „Освајање Балкана од стране Турака – османлија у XIV веку донело је правду и цивилизацију у регион и спасило његове становнике од власти која их тлачи. Османлије су тим становницима доделили тоталну слободу веровања и верске праксе и исто су

³ Х. Иналдик, *Османско царство*, Београд, 1974, стр. 11.

⁴ *Куран са преводом*, издање Старешинстава Исламске заједнице за БиХ, Хрватску и Словенију, Сарајево, 1984, поглавље или *сура* IX, ајет 29.

⁵ Mawerdi, *Les statuts gouvernementaux* (превод на француски), Е. Фаган, Париз, 1982, стр. 299.

⁶ Опширније о томе Неркез Смаилагић, *Лаксикон ислама*, Сарајево, 1990.

⁷ „Да и не говоримо о томе да су муслимани гдје год су дошли са оружјем, извршили једну цивилизаторску мисију, треба да подвучем да нису никада мучили ни прогонили побјеђене“ („Таквим“ за 1992, стр. 55, Сарајево).

тако поступили у области културе, језика и традиције“.⁸ Тако говоре представници земаља које су у време када је текст настао сматрани пријатељима тадашње СФР Југославије. То се потврђује и у „Таквим“, веома референтном годишњаку Удружења исламских верских службеника за БиХ: „Бог није ставио муслиманима у обавезу рат, да би они присиљавали људе да прихвате ислам, него да би на земљи успоставили његов правичан, племенит и исправни систем“.⁹ Аутор текста се при томе не пита како се уопште може успоставити племенит систем противно вољи неких људи, који можда греше, али то чине у својој кући, никога не дирајући. За њега дилеме нема. Јер, ислам значи покорвање и не оставља слободу избора. О томе се у Курану каже: „Прописује вам се борба, мада вам није по вољи. Не волите нешто, а оно може бити добро за вас, нешто волите а оно испадне зло за вас. Алах зна, а ви не знате“.¹⁰ Због тога за муслиманске освајаче нису постојали: Грци, Срби, Бугари, Македонци и Шиптари, већ само хришћани, тј. неверници, јер Куран даје могућност да се и хришћани третирају као неверници: „Јевреји говоре Узејр је – Алахов син, а кршћани кажу Месих је – Алахов син. То су рјечи њихове из уста њиховијех, опонашају рјечи невјерника пријашњих, – убио их Алах! Куда се одмећу“.¹¹ Пошто је у то време однос освајача муслимана био исти према свим хришћанима, то међу њима не само да није било озбиљних сукоба него је било и сарадње и заједничких акција за заштиту живота и слободе. Посебан пример за то је коалиција у Косовској бици.

Муслимани су се једнако понашали према свима који су се опирали њиховој власти. О томе како су поступали с Албанцима говоре два еминентна албанска историчара, чланови албанске академије наука: „Турска власт у Јужној Албанији била је велика несрећа. Турци су уништавали и пљачкали све без граница, што је њима било својствено. Њихови хроничари из XV века су истицали с поносом како су у Албанији заробили велики плен, о серијском спаљивању градова и села, о неописивом дивљаштву са којим су поступали према месном становништву, о отмици деце за јаничаре или за продају на пијацама робља у Азији“.¹² Због тога је албански народ пружао жесток отпор. Био је то отпор хришћана против сурове владавине засноване на исламу. Чувени Ђерђ Кастриоти, назван Скендер-бег, који је у тренутку враћања на хришћанство престао да буде бег, османски феудалац и муслиман, водио је рат с Албанцима које је предводио османски официр и слуга султана Балабан-паша, такође Албанац, исто као и Балабанов брат Јонус.¹³ Био

⁸ IRCICA, Buletin d information, бр. 21/1989, Инстанбул, стр. 21.

⁹ „Таквим“, исто, стр. 44.

¹⁰ Куран, исто, II, 216.

¹¹ Исто, IX, 30.

¹² Arben Puto, Stefanaq Pollo, *Historie d'Albanie des origines à nos jours*, Roanne, 1974, стр. 75.

¹³ Rexhep Krasniqi, *Georges Kastrioti – Scandarbeg*, Париз, Фиренца, 1983. „Балабан-паша је заробио седам Кастриотијевих официра и они су били живи одрани у Цариграду“ (стр. 154).

је то крвави дихад који су Шиптари – муслимани у служби халифа из Цариграда, водили против свог сопственог народа. Тада није могло бити никаквих посебних сукоба са Србима, Македонцима итд. јер су се Шиптари, у огромној већини хришћани, грчевито борили за голи живот и саосећали са сваком акцијом Срба или других хришћана. Албанци су заједно са, како кажу Поло и Путо, Србима, Босанцима, Херцеговцима, Далматинцима, Македонцима и Бугарима покушавали да организују антитурску коалицију,¹⁴ све до почетка исламизације, која је отпочета када су муслимани, осим физичког малтретирања, почели да подижу висину *дизје*, тј. главарине, коју је постало немогуће плаћати. Албански историчари веле да је тај порез у 15. веку износио 45 аспри годишње, али је средином 17. века достигао износ од 780 аспри.¹⁵ Сви ти узроци, као и многи други, довели су до исламизације, што је променило односе прво међу самим Шиптарима, а онда и према осталим балканским народима. Прихватајући ислам у религиозној држави у којој је све одређивано на принципу припадности вери, исламизовани Шиптари су постали исто што и етнички Турци, и за цара, тј. султана, и за халифа за етничке Турке, али и за своје сународнике Албанце и балканске Словене. Дакле, они нису постали помагачи Турака, како пише у историјским уџбеницима код нас, већ су постали турци (појмом турчин у то време није означавао етник, већ припадник исламске вере). Од тада су они били носиоци окупације, тлачења и уништавања хришћана, исто као етнички Турци. Чак и више, јер су у Албанији и суседним подручјима постали главни репрезенти ислама, односно султана и халифа из Истанбула. Према томе, они се једино тако могу третирати, јер су то историјски тачне чињенице.

После исламизације, гоњени жељом за материјалним добрима, која Куран обилато обећава вернима,¹⁶ кренули су према селима Шиптара хришћана, а затим, будући да су се Шиптари све више исламизовали и да је смањивана могућност лагодног живота и пљачке на рачун сународника, исламизовани Албанци, у ствари „турци“, кренули су ка западној Македонији, Космету и садашњој Црној Гори. За своје акције имали су потпуну подршку свог врховног верског поглавара халифа из Цариграда. Јер, власти из центра престонице њихову акцију су доживљавали као акцију за јачање исламског карактера државе и победу ислама. А како су се власти односиле према нацији најбоље се види из податка да је, према шеријатској теорији, халиф исламске заједнице могло да буде само лице које припада Мухамедовом племену Корејеш.¹⁷ Како су се османски султани дочепали те титуле 1517. године,¹⁸ морали су да нађу

¹⁴ A. Pollo, и A. Puto, *исто*, стр. 105.

¹⁵ *Исто*, стр. 105.

¹⁶ „Сљедбенике Књиге, који су их помогли, из утврда њихових је извео, страх у срца њихова улио, па сте једне побили, а друге као сужње узели... и дао вам је да наслиједите земље њихове и домове њихове и богатства њихова и земљу којом прије нисте одали“, Куран, XXXIII, 2627.

¹⁷ Mawerdi, *исто*, стр. 8.

¹⁸ Filip Hiti, *Историја Арапа*, II издање, Сарајево, 1983, стр. 633.

оправдање за такав акт, па су огласили да нису етнички Турци, већ да су пореклом Арапи из племена Вади – Сафа.¹⁹ Тиме су хтели да покажу да су, кад већ нису Корејшити, барем блиски Мухамеду.

Шта је исламизација значила најбоље показује албански академик Поло: „Масовна исламизација Албанаца у XVII веку изазвала је јаку идеолошку поделу... Религијска подела је без сумње чинила озбиљну препреку... утолико више што је теократска држава Албанце муслимане сматрала Турцима“.²⁰ Што је посебно важно, сами муслимани су себе сматрали „турцима“, па је посленик на пољу националне ренесансе Наим Фрашери у 19. веку говорио: „Сви смо ми браћа исте крви и истог језика. *Не реците Турци и ђаури, не реците то никад*“.²¹ Њихов однос према сународницима друге вере био је веома суров, што сведочи и уништење православног албанског племена Сулиота. У писму којим је позивао на џихад – свети рат, Шиптар Али-паша Тепелини је рекао: „Аге... почнимо дакле чупањем из наше средине *неверне* расе Сулиота и дочекајмо одлучно *невернике*... Тако браћо *правоверни муслимани* уједините се и закуните ми се у име *Пророково* да ћемо освојити Сули или умрети“.²² После тога, једног петка јуна 1800, окупио је Али-паша све вође војне експедиције у текији накшибендијског дервишког реда у Јањини. „После ритуалног прања узимајући Куран из руке чувеног шејха Јусуф-ефендије заклео је на светој књизи све присутне да се боре против Сулиота заклетих непријатеља вере и државе... Шејх је прочитао одговарајуће делове Курана а сви присутни су се заклели на верност.“²³ Потом је уследио напад на православне Албанце Сулиоте, које је на отпор храбрио калуђер Самуило, кога је народ сматрао човеком посланим од Бога.²⁴ После жестоких борби, Сулиоти су сломљени. Заробљенике су побили тако што су једне живе одрали, друге живе пекли, а најсрећније су заклали. Женама су отварали стомаке, вадили нерођену децу и секли их на комаде.²⁵

¹⁹ Н. А. Иванов, *Османское завоевание арабских стран*, Москва, 1984, стр. 24.
²⁰ Stefanaq Pollo, *Les contradictions dans la formation de la conscience nationale, STUDIA ALBANICA*, бр. 2/1986, Тирана, стр. 30.

²¹ Жорж Корм, *Мултиконфесионалне заједнице*, Сарајево, 1977, стр. 273.

²² Gabriel Remerand, *Ali de tebelen, pacha de Janina 1744–1822*, Париз, 1928, стр. 68.

²³ Исто, стр. 69.

²⁴ Исто, стр. 74.

²⁵ Исто, стр. 79. Осим истребљења Шиптара, Али-паша је масакрирао и Французе. Наиме, после једне битке са Французима Али-паша је наредио да се заробљеницима и мртвима одсеку главе и од њих начини кула: „Сутрадан је зора приказала ужасан призор. Турко-Албанци су на бојном пољу од глава исечених са лешева француских војника подигли пирамиду... Прича се да је црни ђелат који је секао главе тих несрећника исцрпљен од умора и задаха крви пао на тела својих жртава и издахнуо пред очима Алијевим. Он је наредио да се поштеди живот осморици француских официра и 147-орици војника и подофицира... ови несрећници су били натерани батинама да одеру главе и да их усоле и ставе на своја леђа у врећама које су упртили. Носећи тај ужасни трофеј одведени су у Јањину где их је светина дочекала камењем као криминалце. Одатле су се упутили у Цариград по најоштријој зими кроз планине северне Грчке: многи од њих нису стигли до краја пута. Умирала су од зиме, глади и умора. Кад би неко од тих правих мученика давао знакове слабости, један од пратилаца би га бацао на земљу, одсекао би му главу која би затим била убачена у врећу коју је носио неко од његових другова (исто, стр. 61).

Поступак према хришћанима Словенима било у Македонији, било у Србији или Црној Гори, био је исти. Шиптари, као муслимани, продирали су у крајеве где их никада није било у већем броју. Потискивали су православне Словене, насељавали се у њихове домове и албанизовали територије на којима до тада није било другог становништва осим православног и словенског. Основни легитимитет за такве акције давао им је њихов муслимански верски карактер. Једино онај ко би прешао на ислам могао је да тражи заштиту од државе за коју су сви муслимани морали да буду исти. О томе је Енвер Хоџа рекао: „Братство је у исламу било принцип и правно питање. На принципијелном плану духовно и материјално јединство је морало да влада између чланова заједнице и између управљача и оних којима се управља“.²⁶

За државу, тј. за власт у Цариграду, било је важно да становници крајева које су Шиптари запосели буду муслимани, верни поданици на које се могу ослонити, а национална припадност муслимана није им била важна. Резултат је био да се земља исламизовала, али и шиптаризовала, јер су главни носиоци ислама постали Шиптари. Словени који су, изложени терору, тражили спас, могли су да се заштите исељавањем или променом вере. Како су веру примали преко Албанаца, после исламизације, као по правилу, наступао је процес албанизације. Ту чињеницу су увидели сви они који су се кретали тим подручјима. Француз Виктор Берар о томе је писао следеће: „Превођење на ислам није било дело владе већ великих поседника. Око половине XVIII века читаве покрајине су биле обрзане наредбом албанских бегова... Словени који живе поред Преспанског језера су добили наредбу око 1740. године да се у току три дана потурче. Албанци су били највећи посленици на пољу исламизације“.²⁷ Они који би одбили наредбу били су изложени опасности да изгубе живот, а Албанцима је било допуштено да раде шта хоће и били су апсолутни господари ситуације на некада чистим словенским просторима. Берар о томе каже: „На брдима око те хришћанске и пољопривредне Славије су се утврдили Албанци – муслимани. Они су направили круг око градова: Призрена, Ђаковице и Приштине са својим тврђавама и насељима. Са тих тачака они се спуштају у долину и према тренутном нахођењу: убијају, силују или се задовољавају само са крајом. Својством муслимана они себи дају право да буду власници и господари... то је нормалан став муслимана према хришћанима. Али Албанац уноси у експлоатацију Словена живих маштовитост у којој се мешају бес и доброта, превртљиво пријатељство и суровост која се смеши а то их чини наизменично најгорим тиранима и најбољим друговима“.²⁸

Као резултат таквог стања број хришћана се смањивао из дана у дан: једни су бежали, други су мењали веру и прелазили на ислам. Осим тога, постојао је још један начин смањивања броја хришћана – отмица

²⁶ Enver Hoxha, *Reflexions sur le Moyen orient*, Тирана, 1984, стр. 494.

²⁷ Victor Berard, *La Macedoine*, Париз, 1897, стр. 20.

²⁸ Исто, стр. 112.

жена. Тако се муслиманска маса у тим подручјима повећавала. Амерички историчар албанског порекла Ставро Скенди сам каже да су албански муслимани на Косову били мање толерантни у верском смислу него њихови сународници и истоверници у матици Албанији.²⁹ Како се смањивало словенско становништво у корист шиптарског становништва говори и некада чувени француски историчар Рене Пинон: „1906. године тетовска долина Полог имала је једну четвртину албанског становништва и три четвртине бугарског, само четири године касније пропорције су обрнуте“.³⁰ Објашњавајући како се то десило, Пинон додаје: „Захваљујући својој пушци Албанац се дочепао земље која му се допада“.³¹ Ако се занемари етноним Бугари, који Пинон погрешно употребљава, види се колико је проблем био озбиљан и како су се словенска етничка подручја претварала у албанска, односно у муслиманска подручја.

Ислам је био извор идеологије и легитимитета у држави, па се процес његовог ширења може поделити на неколико фаза. Прва фаза је била фаза исламизације. У њој је било главно ко је муслиман а ко хришћанин, а трајала је све до краја османске владавине 1912. године. У том периоду спроведена је и албанизација, јер се са вером ширила и етничка група Шиптара, па су Словени који су примали ислам и шиптаризовани, што тада није имало прворазредни значај. Наиме, Шиптари немају националну свест и нација им мало значи. Чак ни Албанац Ставро Скенди, који се упорно труди да покаже да су Албанци превазишли међусобне верске разлике, не може да не призна да „косовски Албанци нису били наклоњени напуштању султана кога су називали *baba mbret* – краљ отац“.³² Значи, ни сами косовски Албанци нису били за независну Албанију као националну државу јер им она ништа није значила. Скенди додаје да су окупљеним Шиптарима у Урошевцу 1908. године, значи само четири године пре краја османске владавине, представници младотурског комитета морали да обећају да нови устав неће бити у супротности са Кураном, да ће шеријатско право опет бити на снази и, нарочито, да њихов *baba mbret* мора да буде недодирљив.³³ Због свега тога, албанизација словенских региона је тада била мање важна чињеница од исламизације, а то потврђују и званична акта државе Србије из тог времена. У једном извештају Српског краљевског конзулата из Приштине, од 21. октобра 1908, извештава се о арнаутским злочинима против Срба. Те злочине Конзулат везује за Арнауте, а у извештају се помиње неки Махсут као изразити зулумћар. Одмах након тога, у истом извештају, види се да је реч, у ствари, о Србину Максиму Веселиновићу, који је само неколико месеци пре тога прешао на ислам. Међутим, иако тим актом није могао да промени и

²⁹ Stavro Skendi, *Albanian national awakening 1878–1912*, Принстон, Њу Церси, 1967, стр. 20.

³⁰ René Pinon, *L'Europe et la Jeune Turquie*, Париз, 1911, стр. 305.

³¹ Исто.

³² Ставро Скенди, исто, стр. 340.

³³ Исто, стр. 343.

нацију, његов случај се убраја у злочине Арнаута јер је тада верско надмашивало националну припадност.³⁴

Бројни Албанци на Космету и у Македонији имају директно српско порекло, што потврђују многи извори.³⁵ Али, тај процес је био процес претапања у свеопшту муслиманску заједницу, за коју је прихватање албанског језика била сасвим другоразредна чињеница. Албански академик Поло каже: „Муслимани су користили привилеговани правни статус и уживали су политичка права којих су хришћани били лишени. У току 18. и 19. века та класа се представљала не као представник турске нације, већ као еманација религиозне исламске државе“.³⁶ Али, када је почело да се говори о нацији у модерном смислу, многи од тих „турака“, који су у ствари Албанци, желели су да буду прави етнички Турци. Ставро Скенди о томе каже: „Скадарски муслимани нису хтели албанске школе ни албански језик и нису хтели никакав други службени језик осим турског“.³⁷ Затим додаје да је то била веома раширена појава у Скопљу и западној Македонији, где су многе албанске породице говориле само турски језик.³⁸ Све то је кулминирало у току Првог светског рата, када је настала независна Албанија. Тада су у земљи избиле масовне побуне сељака, тј. обичног народа, који су као један од основних захтева постављали поновно уједињење с Османском Царевином.³⁹ Значи, сам албански народ се одрицао у име ислама и своје државе, и своје нације.

Друга фаза је настала после Првог светског рата, када је Албанија била реалност, а тиме и албанска нација. Мада је тада у држави Албанији покушавано да се изгради идеја лаичке нације, у Краљевини Југославији је стање било другачије. Све политичке партије и организације које су деловале међу Шиптарима наступале су панисламски. У ствари, постојале су две значајне политичке организације: „Џемијет“ и „Косовски комитет“,⁴⁰ а обе су окупљале све муслимане на подручју Македоније, Космета и Рашке области и обе су наступале с исламским предзнаком.⁴¹ У вези с тим, посебно је значајно што је радио „Косовски комитет“. Наиме, мада је хтео „Велику Албанију“, главна узданица су му били муслимани, без обзира на нацију, који би касније били обухваћени у оквиру албанске нације на основу верске припадности.

Најважнија организација из тог периода била је Друга призренска лига. Синан Хасани, бивши високи руководиоца Југославије, пише за њу да је, попут две претходне, према замисли њеног шефа Џафера

³⁴ Бранко Перуничкић, *Сведочанство о Косову*, 1988, Београд, стр. 382.

³⁵ Сами садашњи Албанци су то потврђивали истраживачима какви су Атанасије Урошевић. Погледати, на пример, његову књигу *Етнички процеси на Косову током турске владавине*, Београд, 1987, стр. 62 и даље.

³⁶ Stefano Pollo, *исто*, стр. 27.

³⁷ Skendi, *исто*, стр. 368.

³⁸ *Исто*, стр. 348.

³⁹ S. Pollo и A. Puto, *исто*, стр. 187.

⁴⁰ *Ислам, Балкан и велике силе XIV–XX век*, САНУ, Београд, 1997, стр. 452.

⁴¹ *Исто*.

Деве, имала за циљ стварање „Велике Албаније“ као муслиманске државе која би, уз ослањање на исламски свет, била брана комунизму и словенству.⁴² Јединице те организације су мобилисале све муслимане, а све њене паролe биле су верске: за очување религије итд.⁴³ Резултат је био да су се национална и верска припадност стално мешале, а побеђивала је етничка компонента која је била бројнија – Албанци. Међутим, и тада је то било наизглед исламско јединство. О томе сведочи и чињеница да су после Другог светског рата у неким селима у западној Македонији становници изражавали жељу да децу школују на, како су говорили, матерњем турском језику. Но, учитељ Турчин, кога су власти послале да обави тај задатак, извештавао је власти да се ради о Шиптарима, који не знају ни реч турског језика.⁴⁴ Углавном, другу фазу карактерише истицање албанске идеје, али увек импрегниране исламом.

Трећа фаза је наступила после Другог светског рата и сасвим се разликује од прве две фазе. Под утицајем промена које су се десиле у Албанији, нарочито после одлуке о укидању религије, све значајније политичке организације које су формиране међу Шиптарима почеле су да пропагирају идеологију Енвера Хоџе, која је била радикално атеистичка. Значи, требало је да буде и антиисламска. Приметно је, међутим, да се у пракси, без обзира на формалну причу о атеизму, и те како користио ислам, али као средство за остваривање националистичких циљева. Тако су у Призрену 1956. године осуђени због сецесионистичке делатности и помагања терористичких банди које су долазиле из атеистичке Албаније шеици дервишких редова: шеик Хасан, шеик Рамо и шеик Муједин, који је у својој текији у Ораховцу формирао и Комитет за антисрпску делатност.⁴⁵ Комунистичка Албанија је користила те дервише за остваривање својих циљева, иако је у самој Албанији прогонила дервише.

Врхунац коришћења ислама у политичке сврхе видео се на примеру деловања Савеза комуниста Космета. Да би разбили српско село Витомирицу код Пећи, Шиптари су, преко Махмута Бакалија, који је био шеф СК Космета, испословали одлуку о подизању џамије.⁴⁶ Тако је „комуниста“ Бакали користио ислам за остваривање „максистичко-лењинистичке идеологије“. Осим тога, ислам је обилато коришћен за асимилацију свих муслимана неалбанаца: Цигана, Горанаца, Торбеша, Турака итд. Културно-научна заједница Македонаца муслимана више пута је указивала на ту чињеницу.⁴⁷ Новинар листа „Тан“ из Приштине, Аљсетин Морина, отворено је говорио о томе да се Турци изјашњавају као Шиптари јер лакше добијају посао и све што уз то иде.⁴⁸ Осим тога,

⁴² Синан Хасани, *Косово истине и заблуде*, Загреб, 1986, стр. 113.

⁴³ Исто.

⁴⁴ „Свеске“, Сарајево, бр. 15/1986, стр. 288.

⁴⁵ Синан Хасани, исто, стр. 160.

⁴⁶ „Политика“, 6. септембар 1987, стр. 19.

⁴⁷ „Политика“, 31. август 1987, стр. 6.

⁴⁸ „Политика“ у тексту „Исељавање Турака са Космета“, 4. јул 1986, стр. 6.

под контролом „марксиста-лењиниста“ вршен је терор над занемарљивом албанском римокатоличком мањином на Космету, која се под притиском почела иселјавати у римокатоличку Хрватску (случај Марјана Маркаја, који је отишао у село Беденик код Бјеловара).⁴⁹ Та фаза је трајала до краја комунизма у Албанији. Када се тамо срушио атеистички режим, наступила је четврта фаза.

Анализе су показале да Шиптари на Космету имају висок степен везаности за ислам. Једно истраживање религиозности, спроведено непосредно пред вишестраначке изборе 1990. године у Центру за политиколошка истраживања Института друштвених наука, показује да је на Космету две трећине становништва религиозно, а од њих 70 одсто чине Шиптари.⁵⁰ Али, много више од тога показује понашање водећих политичких снага те мањине и у Македонији и на Космету. Док су у Македонији, у Тетову, 6. јула 1997. формирали Демократску партију Албанаца под паролом са „исламским духом и албанском крвљу“, ⁵¹ на Космету делују мало другачије. Најутицајнија партија – Демократски савез Косова (ДСК), настоји да се представи као либерална и секуларна. При томе, воде је људи попут Хидајета Хисенија, који је осамдесетих година био лењиниста. Али, упркос „секуларизму“, од настанка ДСК очигледна је велика истоветност интереса Исламске заједнице и те партије. Још 1991. године шеф Исламске заједнице Космета Реџеп Боја, заједно са једним високим функционером те партије, ишао је у посету Турској.⁵² За организовање манифестација ДСК Боја редовно уступа просторије Исламске заједнице итд. Посебно је важно то што он покушава да се представи као велики борац за албанска права, па је изјавио да је код Албанаца национално увек изнад верског.⁵³ То би, ваљда, требало да значи да и он тако мисли! Али, поставља се питање ко може поверовати човеку који је од ране младости боравио у Саудијској Арабији и тамо завршио и средњу школу и факултет, а у обе те институције учен је да за муслимана нација не постоји.⁵⁴ Таква

⁴⁹ „Експрес“, 19. април 1987, стр. 3.

⁵⁰ Овде цитирано према *Теме*, Ниш, бр. 1–2, 1997, стр. 154.

⁵¹ Меморандум за големиот албанскиот национализам и сепаратизам, издање Здружение на етнологите на Република Македонија, бр. 03–43, 16. августа 1997.

⁵² „Препород“, исламске информативне новине, Сарајево, 1. август 1991, стр. 16.

⁵³ Исто.

⁵⁴ Видети: Мирољуб Јевтић, „Ислам и национализам на примеру Албанаца“, у *Ислам, Балкан и велике силе XV–XX век*, САНУ, Београд, 1997. У раду се детаљно наводи књига Иранца Ali Muhammad Naqavi, *Islam and Nationalism*, Техеран, 1984. Накави вели на стр. 106: „Национализам и ислам имају две супротстављене идеологије и школе и независне програме и циљеве“ и додаје: „Кад исламска идеологија напредује национализам је разорен, а кад национализам расте, ислам је уништен“ (стр. 107). Накави даје убедљиву куранску аргументацију за те закључке. У вези с тим је и став исламске заједнице јединствене СФРЈ „... онога момента када се међу муслиманима почела распиривати национална свијест и кад је она сустигла или чак престигла ону вјерску свијест која је све муслимане сматрала својом браћом, тог момента муслимански колостас је почео слабити. Див кога није могао срушити ниједан спољни непријатељ свом силом се окренуо против самог себе“, (према „Пре-

активност – упркос чињеници да је изведена из тактичких разлога, јер Боја зна да прво треба начинити што већу државу уз помоћ САД и Европе, а исламизација ће тек после доћи на ред – изазвала је реакције међу Шиптарима посебно приврженим исламу. Они не желе никакво тактизирање, већ исламску партију каква је сада у Босни. Један од њих о томе вели, имајући на уму Бојину изјаву да је нација изнад вере: „То је рекао без сажаљења, што му ја замјеравам јер је он представник вјере а не нације. Зато су такве изјаве челника ИЗ јако штетне.“⁵⁵ Затим додаје: „Но, ја сам и поред свих потешкоћа велики оптимиста. Развој догађаја у самој Албанији која је била највећи непријатељ ислама, па и сами креатори и градитељи такве политике сада признају да је таква лоша и погрешно вођена политика данас Албанији и нашем народу много зла нанијела. Ваљда ће коначно схватити и наши преостали марксистичко-лењинисти, наследници Енвера Хоџе да за нас Албанце без ислама (вјере) нема ни мира ни добре будућности.“⁵⁶

Ситуација у Македонији у исто време била је другачија. У интервјуу који је дао „Препороду“, председник Мешихата Македоније Сулејман Реџеџи каже: „... а што се тиче пута којим ће ИЗ Македоније кренути нема никакве двојбе. Наш пут и пут свих муслимана је Алахов пут...“⁵⁷ Значи, пут на којем нема места за нацију, како поручује Куран. Затим додаје: „Албанци из Македоније су веома добри муслимани и вјерници и не бих се сложио са вама да неки значајан број међу њима негира ислам. Алахова вјера се не може негирати. Она је међу нама и Албанци је осјећају својом.“⁵⁸ Затим додаје нешто што је апсолутна неистина и о чему пише и у албанским уџбеницима: „Албанци су прихватили ислам добровољно од Турака, а он је кроз вјекове био права брана пред асимилаторским инспирацијама њихових сусједа.“⁵⁹ Тиме не само да негира истину, већ управо руши идеју посебне албанске нације у односу на друге муслимане! Јер, ако су Шиптари добровољно примили ислам од Турака, онда ни Турци нису чинили ништа лоше својом војном окупацијом, јер су, како каже Иналџик, само носили ислам. Али, зато је Ђерђ Кастриоти учинио лоше јер се бунио против ислама. Наиме, учинио је највеће светогрђе – напустио је ислам, а за вероодступништво и убијање муслимана, што је он немилице чинио, према шеријату, следи искључиво смртна казна.⁶⁰ Уосталом, управо због ислама није било ниједног муслимана сунита међу људима који су будили албански

пород“, 1. августа 1991. стр. 13. Видети о томе и у Мирољуб Јевтић, *Од исламске декларације до верског рата у БиХ*, Београд, 1993, и II издање, (Прњавор, 1995).

⁵⁵ „Препород“, исто, стр. 16.

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ „Препород“, 1 септембра 1991, стр. 12.

⁵⁸ Веома је важно да је ИЗ Космета превела баш Накавијеву књигу. Она под називом *Ислам и национализам* доминира у витринама ИЗ Космета. Како су приштинске дамије за Бајрам 1998. биле пуне, постепено им се сервира: будите ви Албанци данас, али ће сутра ислам бити важнији.

⁵⁹ „Препород“, исто.

⁶⁰ У наведеном преводу Курана на стр. 617, у напомени 33, став 1, пише да према шеријату сваког муслимана који напусти ислам треба осудити на смрт.

национализам. Сви они су били хришћани: Наум Већилхарџи, Зеф Јубани, Константин Кристофориди и Јероним де Рада. То не каже нико други него Рамиз Алија, муслиман и председник Албаније.⁶¹ Тек касније су се прикључила браћа Фрашери: Абдул, Наим и Сами. Али, ни они нису сунити, већ припадници бектешија, једне кривоверне верске дервишке секте која ни онда ни сада није у заједници с осталим муслиманима ни на Космету, ни у Албанији, ни у Македонији.⁶² Дакле, у том покрету нема ниједног сунита.

Због свега тога Рамиз Алија је рекао: „Албанска призренска лига и сви делатници на пољу албанске националне ренесансе имали су велику заслугу јер су се супротстављали и решили у прилог нације све оне проблеме које је у Албанији стварала религија. Искуство нам показује велику штету коју су фанатизам и религиозна подела починили и коју настављају да чине нашој земљи... За разлику од неких других балканских земаља у Албанији ниједна од религија није могла да допринесе националном ослобођењу и да понесе заставу слободе... Издижући се изнад религија, подела и верског фанатизма... идеолози националне ренесансе су избацили борбену паролу да религија Албанаца јесте албанство“.⁶³

Пошто је та идеја у Албанији од 1945. године била важећа и како се из Албаније ширио појам модерног Албанца, тако је та идеја продрла у говор интелигенције која се школовала у Македонији и на Космету, али је тај говор био праћен другачијом религиозном стварношћу него у Албанији. Зато сада Реџеп Боја не сме отворено да говори шта је његов циљ, јер је на Космету верска свест нешто слабија него код македонских Шиптара, а затим и због римокатоличке мањине и захтева Ватикана. Неоптерећен тим проблемима, Сулејман Реџеџи говори сасвим другачије, исто као и Арбен Џафери, председник партије из Тетова. Али, њихове намере су јасне: у вери нема компромиса – или поштујеш све догме па си муслиман или, ако негираш само једну, губиш статус верника и чека те смрт. Јасно је, дакле, да делујући тако како делују сецесионисти на Космету и у Македонији руше саму идеју албанске нације и све оно што су Већилхарџи, Кристофориди и други ткали двеста година. Кад би се остварило то што сецесионисти желе, била би створена „Велика Албанија“. Али, само за тренутак, а потом би уследио обрачун с римокатолицима, православцима и атеизованим бившим муслиманима.⁶⁴ То би обавезно довело до разбијања албанске

⁶¹ La Ligue albanaise de Prizren 1878–1881, Тирана, 1978, стр. 32.

⁶² На Космету бектешије су чланови Заједнице исламских дервишких редова Аплије (ЗИДРА), видети о томе у: *Статут – ЗИДРА*, Призрен, 1974; затим у М. Миливојевић, *Wounded eagle, Albania's Fight for Survival*, Лондон, 1992, Institut for European Defence and Strategic Studies, бр. 15. стр. 35, 40.

⁶³ Le ligue albanaise..., исто, стр. 45.

⁶⁴ Албански римокатолички примас кардинал Рок Мирдита изјавио је за хамбуршки ДПА: „Не сматрам да овде постоји исти проблем као и у Босни. Једино постоји опасност да у Албанију увезу фундаментализам“ („Политика“, 4. јул 1995, стр. 6). Или, пример који наводи албанска штампа о томе како полазници верских школа у Албанији инструисани од учитеља из арапских земаља

нације на три дела, за почетак, а ако би ислам тријумфовао, био би то увод у нестанак албанске нације и њено утапање у свеопшту и ненационалну масу осталих муслимана на планети.

уништавају православне фреске по црквама („Политика“, 31. август 1996, стр. 5, и Миролуб Јевтић, *Шиптари и ислам*, Прњавор, 1995, Последњи извештаји јасно говоре да се радикално исламизује и терористичка организација која себе назива Ослободилачка војска Косова. Белгијски лист „La libre Belgique“ писао је „ОВК, групација коју су без сумње обучили исламски фундаменталисти... („Наша борба“, 9. март 1998, стр. 4), а „Њујорк тајмс“ говорећи о терористима вели: „Борци у планинама... најчешће су конзервативни сељаци... Многи од ових герилаца су религиозни муслимани који собом носе Куран („Наша борба“, 7. април 1998, стр. 3). Колико то већ има последица најбоље се види из следећег: „...албански премијер Фатос Нано оптужио је неке политичке кругове у својој земљи да у савезу са терористичким исламистичким организацијама гурају етничке Албанце на Косову и Метохији у сукоб са Србима“ („Наша борба“, 18. март 1998, стр. 5).